

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 811.161.1'1(043.2).

VEACESLAV DOLGOV

**CONCEPTUL LINGVOCULTURAL «ЮРОДИВЫЙ» ÎN
IMAGINEA LINGVALĂ A LUMII DIN LIMBA RUSĂ**

**SPECIALITATEA: 621.04. – LEXICOLOGIE ȘI LEXICOGRAFIE;
TERMINOLOGIE ȘI LIMBAJE SPECIALIZATE; TRADUCTOLOGIE
(limba rusă)**

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

BALȚI, 2015

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Slavistică a
Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Conducător științific:

Larisa BORTĂ, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

Referenți oficiali:

1. **Kira ROGOVA**, doctor habilitat în filologie, profesor universitar
(Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg)
2. **Tatiana ZAICOVSCHI**, doctor în filologie, conferențiar cercetător
(Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe RM)

Componenta Consiliului Științific Specializat:

1. **Irina IONOVA, președinte**, doctor habilitat în filologie, profesor universitar
(Universitatea Slavonă)
2. **Elena SIROTA, secretar științific**, doctor în filologie, conferențiar universitar
(Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți)
3. **Dina STICI**, doctor în filologie, conferențiar universitar
(Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți)
4. **Valentina ENACHI**, doctor în istorie, conferențiar universitar
(Universitatea de Stat din Moldova)
5. **Eugen STEPANOV**, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar
(Universitatea Națională „I. I. Mecinocov” din Odessa)

Susținerea va avea loc la 29. 01. 2016, ora 12.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 35.621.04 – 01 din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (str. Pușkin, 38, bloc 1, sala Senatului, Bălți, MD - 3100).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți și pe pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.md)

Autoreferatul a fost expediat la 28 decembrie 2015

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

Elena SIROTA, doctor în filologie

Conducător științific,

Larisa BORTĂ, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

Autor, Veaceslav DOLGOV

© Dolgov Veaceslav, 2015

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Examinarea limbii prin prisma conștiinței umane reprezintă una dintre tendințele cu cele mai mari perspective în lingvistica contemporană, ce se dezvoltă în cadrul unor abordări integrative și antropologice. În câmpul de cercetare sunt introduse probleme generate de relația între limbă și conștiință, limbă și cultură. Odată cu evoluția paradigmatelor cognitivă și lingvoculturologică, fenomenele lingvistice sunt analizate în contextul conștiinței individuale și lingvistice.

Cercetătorii manifestă un interes deosebit pentru conceptele prin care putem decoda particularitățile unei anumite culturi, modelele stereotipizate de comportament, categoriile axiologice ale unui sau altui popor, categorii din care face parte, inclusiv, conceptul *юродивый* / *iurodivii* „nebun pentru Hristos”.

Actualitatea tezei noastre este determinată de atenția sporită pe care lingvistica contemporană o acordă problemei reflectării continuumului spațio-temporal în limbă; de necesitatea investigării aceluși fragment din imaginea lingvistică a lumii în care se înscrie și conceptul lingvocultural *iurodivii*, atât de semnificativ sub aspect funcțional pentru poporul rus; de integrarea conceptului dat în contextul cercetărilor lingvofilosofice, etnoculturale, cognitive, structural-sistemice, dar și de absența unor lucrări lingvoconceptologice consacrate fenomenului analizat.

Studierea fenomenului *юродство* / *iurodstvo* în Rusia atinge culmile în secolul al XIX-lea. Cele mai multe cercetări, studii, articole și monografii consacrate fenomenului *iurodstvo*, consultate de noi, au fost elaborate de pe pozițiile teologiei, culturologiei, etnografiei, criticii literare, filosofiei, medicinei clinice. Lipsa unor studii lingvistice fundamentale ne permite să afirmăm că, pînă în prezent, nu a fost soluționată o **problemă științifică** importantă: cercetarea complexă a realizării lingvistice a fenomenului dat.

Scopul cercetării noastre este de a preciza conceptul *iurodivii* în calitate de construct mental structurat din mai multe componente, dar și de a-i releva specificitatea funcțională în imaginea lingvistică rusă a lumii, care este determinată de factori lingvistici și extralingvistici. Pentru a

atinge acest scop, ne-am propus următoarele **obiective**: să stabilim bazele teoretice și metalimbajul cercetării; să studiem și să analizăm lucrările în care este investigat fenomenul *iurodstvo* din perspective științifice diferite; să descriem factorii extralingvistici care au contribuit la apariția și evoluția acestui fenomen de împrumut într-un context istoric și cultural nou, precum și la formarea naturii sale etnospecifice; să punem în evidență indiciile motivaționale și conceptuale care constituie zona nucleară a conceptului *iurodivii*, prin analiza surselor lexicografice sub aspect diacronic și sincron; să descriem componenta axiologică a conceptului *iurodivii*; să studiem conținutul zonelor periferice ale conceptului, axându-ne, în special, pe un corpus paremiologic; să analizăm aspectul perceptiv-imagistic al realizării tipului cultural *iurodivii* în baza materialului furnizat de discursul hagiografic.

Noutatea științifică este dată de încercarea de a analiza și a descrie, sub mai multe aspecte, specificul național al manifestărilor conceptuale, valorice și perceptiv-imagistice ale conceptului *iurodivii*, precum și particularitățile realizării sale lingvistice în diferite tipuri de discursuri.

Baza metodologică a tezei s-a constituit sub influența unor lucrări cognitologice, lingvoculturologice, etnolingvistice, lingvosemiotice, semnate de Iu.D. Apresian, A. Vejbițkaia, V.V. Vorobiov, Iu.N. Karaulov, E.S. Kubreakova, D.S. Lihaciov, Iu.M. Lotman, Z.D. Popova, Iu.S. Stepanov, I.A. Sternin, V.A. Telia, I.I. Tokarev, N.I. Tolstoi, V.A. Maslova, R.M. Frumkina, A.D. Șmelev ș.a..

Specificul conceptului studiat a determinat necesitatea aplicării mai multor **metode** științifice generale (descrierea, taxonomia, statistica, analiza, sinteza, observația etc.). De asemenea, am folosit metoda analizei conceptuale, etimologice, componentiale, interpretative și discursive, calculul cantitativ și comentariul culturologic, apelând și la datele psihologiei, filosofiei religioase, sociologiei, eticii și științelor literaturii.

Problema științifică pe care am soluționat-o în teză constă în: generalizarea și sistematizarea semnelor conceptuale prin analiza sincronă și diacronică multiaspectuală a fenomenului și prin descrierea conceptului lingvocultural *iurodivii*; precizarea conținutului fenomenului cercetat prin

corelarea cu cele mai frecvente derivate ale semnificatului noțional, prin relevarea relațiilor sale paradigmatică și sintagmatică; reliefaarea realizării sale specifice în discursuri ce țin de stiluri funcționale și modalități de comunicare literar-artistică (genuri) diferite.

Importanța **teoretică** a lucrării rezidă în contribuția la descrierea aceluși fragment din imaginea lingvistică rusă a lumii care e legat de asimilarea cognitivă, determinată de specificitatea etnică, a unui concept extrem de semnificativ, precum și de posibilitatea de a utiliza rezultatele cercetării în cadrul descrierii altor concepte, integrate hiperconceptului *sŃint*.

Importanța **practică** rezidă în posibilitatea de a corela datele prezentate în lucrarea de față cu datele din alte limbi în contextul dialogului interlingvistic și intercultural, precum și în procesul de elaborare a unor cursuri generale sau speciale de lexicologie, lingvoculturologie, stilistică, a unor cursuri opționale, consacrate atît specificului verbalizării conceptului studiat, cît și particularităților realizării sale în idiostilurile scriitorilor ruși: de la A. S. Pușkin, F. M. Dostoievski, L. N. Tolstoi, I. A. Bunin la Sașa Sokolov, Ven. Erofeev și L. Ulițkaia.

Tezele propuse pentru susținere:

1. Imaginea lingvistică a lumii se constituie din totalitatea cunoștințelor și reprezentărilor unei etnii despre realitate, fixate în diferite unități ale limbii la anumite etape de evoluție a acesteia. Mijloacele lingvistice care reflectă cunoștințele și reprezentările poporului rus despre fenomenul *iurodivi* reprezintă un fragment din imaginea lingvistică națională rusă a lumii, a cărei originalitate este determinată de particularitățile sale cultural-istorice și de creștinocentrismul conștiinței naționale ruse. Analiza complexă și multiaspectuală a conceptului lingvocultural *iurodivi*, evidențierea notelor conceptuale din conținutul acestuia reprezintă o etapă în procesul de identificare a modului particular în care e organizată sfera conceptuală a omului rus.

2. Fenomenul *iurodivi*, împrumutat de Rusia creștinată din Bizant, a suportat, în noul context cultural și istoric, o evoluție semnificativă, devenind, în cele din urmă, un fenomen rusesc, fapt reflectat nemijlocit de

dezvoltarea și îmbogățirea structurii sale semantice și de specificul funcționării sale în imaginea lingvistică a lumii.

3. Indiciile conceptuale ale conceptului lingval *iurodivii* sînt exprimate prin forma substantivală a semnificatului și a derivatelor sale. Actualizarea notelor conceptuale în vorbire este determinată atît de particularitățile obiective ale referentului *iurodivii* și de derivatul abstract-colectiv *iurodstvo*, cît și de modul particular în care sînt percepute acestea. Percepția acestora, la rîndul lor, este determinată de factori istorici și culturali, de esența paradigmei axiologice, de situația de comunicare și de sensibilitatea subiectivă a vorbitorului.

4. Conținutul conceptului lingvocultural *iurodivii*, semnele motivaționale, noționale și axiologice ale acestuia se dezvăluie în procesul de analiză a structurii semantice a semnificatului său, fixat în diverse surse lexicografice, în sistemul relațiilor sale paradigmaticе, sintagmaticе și derivative. Analizînd tipul lingvocultural *iurodivii* ca pe o varietate a conceptului în baza materialului hagiografic, reliefăm o serie de note și indicii dintre cele mai relevante, ce reflectă reprezentarea perceptiv-imagistică invariantă a ascetului „nebun”.

5. Analiza structurii semantice a semnificatului *iurodivii* sub aspect sincronic și diacronic demonstrează ambivalența conceptului studiat: modalitățile de redare lingvistică a notelor sale conceptuale variază în timp, pe cînd caracteristicile identificate rămîn neschimbate. Nota de bază a etimonului – „non-norma” – capătă un conținut concret, în funcție de specificul paradigmei axiologice a conștiinței religioase și cotidiene, contribuind, astfel, la actualizarea sau neutralizarea altor note.

6. Compararea specificului funcționării conceptului *iurodivii* în stilul religios și în diverse genuri ale discursului cotidian relevă un volum diferit de cunoștințe și de caracteristici ale fenomenului dat, „integrate semnului lingvistic”, precum și modusuri diferite.

Structura lucrării. Teza este structurată în introducere, patru capitole, încheiere și bibliografie.

Implementarea rezultatelor cercetării s-a realizat în cadrul cursurilor „Probleme filosofice în domeniul cercetării”, „Elemente ale

culturii naționale”, „Dialogul intercultural”, ținute la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Aprobarea rezultatelor științifice. Diverse aspecte ale cercetării științifice au fost prezentate în cadrul ședințelor Consiliului Facultății de Litere și ale Catedrei de Slavistică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, au servit drept suport în elaborarea comunicărilor științifice ținute la conferințe internaționale din țară [9], [13] și peste hotare [11], [12] sau au fost publicate în reviste de specialitate [8], [10], [14].

Publicații la tema tezei. La tema tezei au fost publicate 22 de articole științifice.

Cuvintele și expresiile-cheie: conceptul *iurodivi*; imaginea lingvistică a lumii; tipul lingvocultural; aspectul etnologic al conceptului; aspectul istorico-etimologic al conceptului; aspectul noțional al conceptului; aspectul axiologic al conceptului; aspectul perceptiv-imagistic al tipului; sincronie; diacronie; discurs.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** se argumentează actualitatea temei alese; se relevă noutatea științifică; se formulează scopul principal și obiectivele cercetării; se prezintă importanța teoretică și practică a tezei; se menționează despre aprobarea și implementarea rezultatelor cercetării; se descrie structura și conținutul cercetării; se formulează tezele propuse spre susținere etc.

1. Istoricul studierii fenomenului *iurodstvo*. În acest capitol sînt analizate, în ordine cronologică, conceptele de bază expuse în lucrări din diverse domenii ale cunoașterii, consacrate descrierii și cercetării fenomenului. Descrierea preștiințifică a ceea ce numim *nebuie pentru Hristos* datează din cele mai vechi timpuri și se conturează în cercurile religios-eceziastice, accentul fiind pus pe rolul componente culturale-religioase a fenomenului.

Abordarea propriu-zis științifică și culturală a fenomenului prinde contur, în Rusia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu publicarea unor articole în care erau descriși *nebunii pentru Hristos* [2] și a unor lucrări consacrate concepției teologice a canonului asumat de aceștia

și importanței pe care o aveau în societatea rusă [38]. Anterior acestei perioade, putem constata încercări de explicare conceptuală a fenomenului, de identificare a trăsăturilor-cheie ale omului care atinge gradul respectiv de sfințenie, de evaluare teologică și psihologică a *nebunului pentru Hristos*, de definire a rolului și a importanței sale în societatea rusă, a locului său în cultura spirituală în monografiile lui I. Kovalevski [19] și în lucrările ieromonahului Alexie (Kuznețov) [16]. Ideile și postulatele de bază ale acestor lucrări vor fi ulterior continuate și dezvoltate (nu de puține ori, în cheie polemică) de cercetătorii fenomenului.

În contextul studiului de față, un interes deosebit îl prezintă lucrările în care *nebunia pentru Hristos* este analizată ca fenomen cultural, care impune căutarea unor răspunsuri la o serie de întrebări importante privind particularitățile evoluției acestui concept, determinate de schimbările sociale și cultural-istorice (A.M. Pancenko, D.S. Lihaciov, Iu.M. Lotman, Iu. Riabinin); categoriile „asezei”, „sanționarea” eroismului, aflarea în slujba societății ș.a. în contextul manifestării celui mai înalt grad al sfințeniei (I. Kovalevski, G.P. Fedotov, S.A. Ivanov); legătura dintre *iurodstvo* și alte forme și practici spirituale, precum și relația cu universul carnavalesc al Rusiei (S.A. Ivanov, G.P. Fedotov, A.M. Pancenko, D.S. Lihaciov, Iu.M. Lotman, B.A. Uspenski) etc.

Cele mai multe dintre lucrările analizate (studii, articole și monografii consacrate fenomenului *iurodstvo*, elaborate din perspectivă teologică, culturologică, etnografică, din perspectiva științelor literare, a filosofiei ș.a.) au caracter apologetic. De fapt, există puține lucrări critice în acest sens, și acestea au la bază teza că *iurodstvo* este o formă de manipulare a mulțimii. Componenta axiologică a fenomenului a fost contestată, într-o măsură mai mare sau mai mică, de autori ca I.G. Prîjov [35], A.I. Klibanov [22], I.U. Budovniț [5] etc.

E de menționat că cercetarea fenomenului *iurodstvo* ca dat al culturii spirituale avea loc în paralel cu studierea acestuia în cadrul psihiatriei clinice, fapt pe deplin explicabil, dacă ținem cont de nota de bază a conceptului: *nebunia*. Abordările propuse de psihiatri pentru înțelegerea fenomenului sînt foarte diferite: de la afirmarea categorică a

psihopatologiei (B.P. Ganuşkin, A.V. Snejevski etc.) pînă la aprecieri mult mai moderate (V.A. Ghilearovski, T.I. Iudin) și chiar pînă la o anumită apologie a *nebuliei pentru Hristos*, înțelegă ca modalitate de autorealizare a individualității psihopatologice (în lucrările lui D.E. Melehov) sau ca modalitate de adaptare socială a psihopatului.

La începutul secolului al XXI-lea, a apărut brusc interesul pentru înțelegerea filosofică a fenomenului rusesc *iurodstvo*. Drept exemplu de abordare filosofico-antropologică a fenomenului poate servi monografia Nataliei Rostova *Человек обратной перспективы (Опыт философского осмысления феномена юродства Христа ради)* [36]. Reliefind diferențele în înțelegerea esenței fenomenului, a caracteristicilor sale de bază, autoarea identifică cele mai substanțiale trăsături ale *nebuliei pentru Hristos* în contextul unor categorii precum: omul și conștiința acestuia, eul și supraeul, conștientul și subconștientul, experiența individuală și influența factorilor externi asupra formării acesteia etc. Cercetătoarea pornește de la concepțiile lui D. S. Lihaciov, A. Pancenko, M. Bahtin, pe care le supune unui examen critic, abordînd probleme precum „cultura rîsului”, „teatralitate / spectaculozitate”, „nebulii pentru Hristos” și cultul religios, dihotomia „minte – nebulie”, etc.

În literatura științifică și de specialitate se pot constata și modele de abordare propriu-zis lingvistică ale unor aspecte legate de verbalizarea acestui concept, dar, de cele mai dese ori, acestea ilustrează modul de funcționare specific unui alt concept. Drept exemplu poate servi lucrarea Elenei Kupcenko *Семантическая многоплановость лексемы оумь в агиографическом тексте (на материале древнерусского перевода «Жития Андрея юродивого»)* [23]. Anume din acest motiv, pentru noi sînt atît de importante lucrările lui E. V. Maslii, consacrate studierii și descrierii elementelor semantice ale conceptului *iurodstvo*.

Trecerea în revistă a literaturii științifice și de specialitate ne-a permis să constatăm, în concluzie, lipsa unor cercetări lingvistice fundamentale orientate spre studierea și descrierea integrală a conținutului semantic, a funcționării specifice a conceptului *iurodivii* în imaginea lingvistică rusă a lumii, fapt care a condiționat interesul nostru pentru acest

aspect al problemei. În contextul atenției sporite pe care o acordă fenomenului *iurodstvo* reprezentanții mai multor domenii ale cunoașterii, această problemă științifică trebuie considerată de primă importanță.

2. Geneza și evoluția fenomenului *iurodstvo* în Rusia. Conceptul *iurodivii* – unul dintre conceptele centrale ale imaginii lingvistice ruse a lumii – se integrează macroconceptului *sfințenie* și determină nu numai particularitățile pur dogmatice ale confesiunii, ci și lingvocultura în general. Acest fapt motivează, odată în plus, necesitatea examinării factorilor extralingvistici care au condiționat constituirea și evoluția fenomenului.

Acest fenomen religios a apărut, după cum se știe, în Imperiul Bizantin, cu originea probabilă în Egiptul secolului al IV-lea d. Hr. În *Istoria bisericească* a lui Evagrie Scolasticul, în care sînt prezentate diferite forme ale vieții mînăstirești, se acordă atenție și *nebunilor pentru Hristos*. Descrierea acestora ne permite să identificăm trăsăturile primilor *nebuni pentru Hristos*, precum: virtutea, înțelepciunea, seninătatea (înfrînarea tuturor patimilor), ascetismul, „situarea în afara lumii” (un alt sistem de valori și legi declarate, în mod clar opuse celor „lumești”) și comportamentul neobișnuit, dictat de detașare, slujirea celorlalți, camuflarea actului eroic sub masca nebuniei.

Prigoniți de Biserica Ortodoxă, *nebunii pentru Hristos* se mută în Siria, apoi în Asia Mică, pentru ca, în cele din urmă, să-și stabilească centrul în Constantinopol. În perioada de înflorire a *nebuniei pentru Hristos* în versiunea ei bizantină, de la sfîrșitul secolului al V-lea pînă la începutul secolului al VII-lea, aceasta se extinde peste zidurile mănăstirii, ajungînd în orașe, unde devine fenomen marcant al vieții culturale și sociale din marele imperiu. Atitudinea ambiguă a Bisericii, manifestată prin persecuții, prin condamnarea oficială a *nebuniei pentru Hristos*, precum și cuceririle arabe, în urma cărora au fost pierdute centrele tradiționale ale mișcării, îi silea pe *nebunii pentru Hristos* să treacă, periodic, în ilegalitate. Fenomenul s-a răspîndit în secolul al XI-lea în orașele bizantine. În mare parte, grație cultului lui Simeon din Emesa și a lui Andrei Salos, tipul de comportament specific *nebunilor pentru Hristos* a devenit cunoscut publicului larg.

Treptat, genul acesta de asceză își pierde autonomia (ultimile mențiuni despre *nebunii pentru Hristos* bizantini datează cu secolul al XIV-lea).

În procesul de evoluție, *nebulul pentru Hristos* bizantin, potrivit informațiilor fixate în tradiția scrisă, a căpătat un șir de trăsături importante: neacceptarea de către mediul social a sfințeniei ascetului, fapt care rezulta într-un comportament deseori violent a acestuia în raport cu restul societății, accentuând martirajul; atitudine provocatoare, ce friza uneori blasfemia; darul premoniției.

Anume în această formă, constituită deja, Rusia creștinată, care preluase conceptul de bază al creștinismului – *sfințenia* – în contextul întregului sistem de repere axiologice și postulate etico-morale, filosofice și concepția despre lume a ortodoxiei, „a împrumutat” fenomenul *nebul pentru Hristos*. Parcurgând, esențialmente, toate etapele de evoluție a *nebuliei pentru Hristos* în versiunea ei bizantină, fenomenul s-a dezvoltat cu o amploare fără precedent în contextul istoric și cultural rus.

La început (pentru o perioadă de timp la fel de scurtă ca și în Orientul creștin), *nebulia pentru Hristos* în Rusia, ca și în Bizanț, a fost legată de mediul monastic. Primul *iurodivii* rus trebuie considerat călugărul Lavrei Kiev-Pecersk Isachie Zăvorîtul, decedat în 1090. Începând cu secolul al XIV-lea, pe vremea când în Bizanț acest tip de asceză era în declin, *iurodstvo* se deplasase în nord-vestul Rusiei, intrînd într-o fază de largă răspîndire și de afirmare, ce se încheie, potrivit majorității cercetătorilor, în veacul al XVII-lea. Fenomenul rus *iurodstvo* atinge apogeul în secolul al XVI-lea.

Atitudinea față de *nebunii pentru Hristos*, atît a Bisericii, cît și a puterii, în Rusia, era la fel de complicată și contradictorie ca în Bizanț. De exemplu, patriarhul Nikon emisese un șir de directive, printre care erau interdicția de a zugrăvi pe icoane chipurile *nebulilor pentru Hristos* și interdicția de acces a acestora în lăcașele sfinte. Nu-și camuflau atitudinea negativă nici suveranii, de pildă, Petru I sau Ecaterina II, care poruncise denunțarea și arestarea celor suspecți de *iurodstvo*. Dovadă a atitudinii puterii seculare față de *iurodiviie* este și înființarea unor aziluri pentru nebuni, în care erau plasați asceții. Cu toate acestea, chiar și cele mai

radicale metode de luptă cu *sfinții nebuni pentru Hristos* nu au putut dezrădăcina tradiția respectivă în Rusia. Supraviețuind mai multor valuri de prigoniri, *iurodstvo* era, în secolul al XIX-lea, în pragul unui fel de Renaștere, care s-a produs apoi, la începutul secolului al XX-lea, avînd, de atunci, un rol important în viața creștinilor din Rusia, dar și în cultura rusă, în general.

În procesul de evoluție a fenomenului *iurodstvo* în Rusia, ascetismul a cedat locul angajării sociale (e de remarcat că *nebunii pentru Hristos* bizantini nu numai că nu-i demascau pe puternicii zilei, ci, dimpotrivă, încercau să se detașeze de viața social-politică), fapt care a generat o atitudine respectuoasă a poporului față de *iurodivie*. Sub influența unor factori sociali și istorici obiectivi, *nebulul pentru Hristos* rus va căpăta, de acum încolo, încă o caracteristică specifică – de propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu.

3. Bazele teoretice și conceptele centrale ale culturologiei. În capitolul al III-lea al lucrării sînt analizate o serie de concepte și termeni importanți pentru cercetarea propusă.

3.1. Conceptul de „imagine lingvistică al lumii”. Începînd cu secolul al XIX-lea și pînă în prezent, problema relației dintre limbă și cultură se află în centrul atenției lingviștilor. Este cunoscută dificultatea corelării fenomenelor culturii și limbii, deoarece limba este parte a culturii și, în același timp, factor extern în raport cu aceasta. Subliniind caracterul reciproc determinant al acestor fenomene, lingviștii remarcă faptul că nu doar cultura exercită o influență asupra limbii, ci și limba, la rîndul său, îi impune purtătorului său o anumită concepție despre lume, fixînd cele mai importante semnificații în cadrul unei sau altei culturi.

Cele mai generale viziuni asupra lumii, totalitatea semnificațiilor mentale formează imaginea lumii așa cum o vede un popor; mai mult, fiecare limbă naturală reflectă continuumul spațio-temporal într-o manieră particulară. Premisele corelării lumii reale cu reflectarea acesteia în conștiința umană se datorează existenței „unei lumi secundare, ideale în țesătura limbii” (V.G. Kolșanski). Imaginea lingvistică a lumii este interpretată, de regulă, ca unitate a „imaginilor lingvistice ale unor obiecte

și relații reale” (E.M. Vereșceaghin). Această imagine este determinată cultural și este „naivă”, deoarece, după cum observă, pe bună dreptate, Iu.D. Apresian, interpretările lingvistice și definițiile științifice pot să nu coincidă nici sub aspectul volumului, și nici sub aspectul conținutului.

Pornind de la delimitarea gândire / limbă, cercetătorii tind să diferențieze imaginea conceptuală a lumii și imaginea lingvistică a lumii, problema relației dintre cele două imagini rămânând deschisă. Majoritatea lingviștilor delimitează cele două noțiuni, admitând însă că imaginea lingvistică a lumii este inseparabilă de cea conceptuală, deoarece anume limba reprezintă mijlocul de identificare a cunoștințelor fixate în imaginea conceptuală a lumii. Imaginea conceptuală a lumii se raportează la palierul noțional al conștiinței, pe când imaginea lingvistică – la palierul semnificațiilor. Ținând cont de faptul că nu toate cunoștințele au forma expresiei verbale, trebuie să admitem că imaginea conceptuală a lumii este mai largă decât cea lingvistică.

În cercetarea noastră, am luat ca punct de plecare definiția Marinei V. Pimenova, potrivit căreia, imaginea lingvistică a lumii înseamnă imaginea națională a lumii, formată în timpuri imemorabile, păstrată pînă în prezent, completată cu cunoștințe asimilate, care reflectă percepția și concepția despre lume a poporului, fixată în forme lingvistice și limitată de cadrul culturii naționale conservatoare a unui popor anume [31].

3.2. Noțiunea de „concept” în lingvistica contemporană. Studiul concepției despre lume și al culturii umane prin prisma limbii, care reflectă, direct sau indirect, reprezentările despre continuumul spațio-temporal, este una dintre problemele centrale ale celor mai diverse discipline științifice: psihologia, filosofia, culturologia, sociologia, etc. Termenul-cheie pentru aceste domenii ale cunoașterii este conceptul. La etapa incipientă a formării metodologiei diferitelor modele de cercetare conceptuală, exista tendința de confundare a conceptul cu noțiunea. În prezent, se recunoaște că noțiunea include conținutul obiectiv al realiei reflectate, pe când conceptul mai poate înscrie, în afară de aceasta, caracteristicile axiologice, modale și istorice, cu alte cuvinte, atitudinea poporului, purtător al culturii respective, față de realie într-o anumită perioadă istorică. Aceste caracteristici pot varia în

culturi diferite și chiar în interiorul culturii aceluiași popor în perioade istorice diferite.

Se distinge, de regulă, conceptul și semnificația lexicală a cuvântului, noțiunea de concept fiind mai largă decât noțiunea de semnificație lexicală. După cum observa N.N. Boldîrev, mijloacele lingvistice transmit, prin semnificațiile lor lexicale, doar o parte din concept. Sensul cuvântului reprezintă doar o încercare de a oferi o idee generală despre conținutul conceptului exprimat, de a contura limitele cunoașterii acestuia, de a prezenta doar unele caracteristici.

Diferența dintre semnificația lexicală, ca și categorie mentală, situată în sfera gândirii, și concept, ca esență nonverbală a gândirii, constă în faptul că semnificația lingvistică este atașată unui semn lingvistic anume, pe când conceptul poate fi exprimat prin semne lingvistice diferite, precum și prin complexe de semne (îmbinări libere de cuvinte) sau prin succesiunea lineară a acestora (definiție, text). Reprezentarea conceptelor este posibilă, de asemenea, și prin sisteme de semne alternative. Conceptul ar putea exista și la palierul de jos al conștiinței umane, ca unitate a codului mental universal al obiectului, fără să poată fi reprezentat pe deplin prin sistemul limbii.

Analiza mai multor puncte de vedere cu referire la concept ne permite să delimităm componentele evidente ale acestuia, care îi reflectă esența: conceptul este un construct mental, legat de cultură și aspectul axiologic; este rezultatul semiozei (are sau nu are o expresie lingvistică) și se caracterizează printr-o anumită structură; cuprinde tot ce ține de intensiunea noțiunii, precum și componentele imagistice, evaluative ș.a.; cuvântul obiectivează cel mai bine conceptul în limbă și, astfel, permite accesul la cunoașterea conceptuală.

În cercetarea de față, prin *concept* desemnăm un construct mental pluridimensional, care reflectă cunoștințele și reprezentările despre continuumul spațio-temporal propriu unei etnoculturi, care înscrie componentele axiologice, conceptuale, imagistice, evaluative ș.a. și al cărui conținut poate fi verbalizat prin unități lingvistice de complexitate diferită.

În lingvistică există două abordări de bază privitor la studiul conceptelor: cognitivă și lingvoculturologică. În lingvoculturologie, conceptul are o interpretare mai îngustă, printre concepte numărându-se formațiunile semantice marcate de specificul lingvocultural ce reflectă mentalitatea individualității lingvistice a unei etnoculturi (A. Vejbițkaia, V.V. Kolesov, S.E. Nikitina, Iu.S. Stepanov ș.a.). Trăsătura distinctivă a acestei viziuni este accentuarea elementului axiologic, dovada existenței sale fiind posibilitatea atribuirii unor predicate evaluative.

Deja în fazele incipiente ale cercetărilor conceptuale, cercetătorii subliniau structura eterogenă și muabilitatea conceptului. În prezent, în lingvistică funcționează câteva modele diferite de identificare a structurii conceptului, reunite prin teza potrivit căreia o unitate mentală căpătă o expresie în sistemul lexical al limbii prin structuri semantice cu grade de complexitate și abstractizare diferite. Cercetătorii au opinii opuse în privința cantității și calității componentelor ce alcătuiesc structura conceptului. Astfel, Iu.S. Stepanov pune accentul pe natura indicativă a organizării structurale a conceptului, format din: „semnul principal”, actual pentru toți purtătorii limbii; unul sau o serie de semne „suplimentare” sau „istorice”, inactuale la etapa dată; „sensul literal”, adică „forma internă”.

Analiza din perspectiva teoriei câmpului conceptual implică aplicarea noțiunilor „nucleu” și „periferie”. În zona nucleară, Z.D. Popova și I.A. Sternin plasează straturile cu cel mai mare grad de concretețe senzorială, imaginile primare puternice, pe când la periferie – semnele abstracte. Periferia, organizată din predicății slab structurate, care reflectă interpretarea unor note conceptuale izolate, este desemnată de lingviști prin termenul „câmp interpretativ”. Cu alte cuvinte, nucleul conceptului este format din noțiunea de bază, din semele fixate în definițiile de dicționar, pe când periferia este structurată din ramificații asociative și conotative pe care le implică cultura și care se realizează în prezența unei mulțimi de cuvinte-reprezentări.

Pornind de la diverse abordări ale conținutului și structurii conceptului, am putea delimita componentele: etimologică, istorică, noțională, asociativă și imagistică. „Stratul etimologic” (după Iu. S.

Stepanov) al conceptului este determinat de forma internă a cuvântului. Componenta asociativă este dată de conexiunile asociative dominante pentru numele conceptului. Componenta noțională, care deseori se intersectează cu cea asociativă, include sensurile pe care le găsim definite în dicționare, în contexte comunicaționale diferite etc. Componenta axiologică are, după G.G. Slîșkin, două aspecte: aspectul evaluativ, exprimată prin componenta evaluativă din semnificația unității lexicale; aspectul actual, care poate fi „măsurat” prin numărul de unități lingvistice prin care este desemnat conceptul. Componenta istorică este organizată prin note relevante la anumite etape istorice de funcționare a semnificatului conceptual și în planul funcționării lor sincronice. Toate componentele enumerate mai sus interacționează activ.

4. Realizarea conceptului *iurodiviî* în imaginea lingvistică rusă a lumii. În acest capitol, conceptul *iurodiviî* este studiat sub mai multe aspecte.

4.1. Aspectul etnolingvistic al analizei. Trăsătura cea mai relevantă a conceptului studiat este specificitatea etnică, determinată de persistența istorică și culturală particulară a fenomenului în Rusia, de relația sa strânsă cu psihologia națională.

Compararea semnificațiilor pe care le comportă semnificatul conceptual în limbile slave înrudite și în limba engleză denotă, pe de o parte, coincidența unor note conceptuale (cu limba ucraineană), iar pe de altă parte, absența sau redistribuirea acestora. Astfel, în limbile slave de vest (de exemplu, în poloneză și în cehă), nota nucleară – *sfînt* – este atenuată, dar sînt actualizate note atît de specifice pentru conștiința comună, precum „sărac cu duhul”, „prostuț”, „smintit”, „netot”, „ieșit din minți”, „nebun de legat”, „maniac”, „posedat”. În limba engleză, exprimarea notelor „sfînt”, „dumnezeiesc”, „hristic”/ „pentru Hristos” se face prin lexemele „Holy”, „God’s”, „Christ”, iar structura semantică a cuvântului „fool” cuprinde variantele lexico-semantice „idiot”, „prost”, „bufon” și chiar „entuziast”, „exaltat”.

4.2. Aspectul istorico-etimologic al analizei. Notele motivaționale, care formează nucleul semnificației conceptului *iurodiviî*, sînt reflectate în

totalitate în definiția lexicografică a lexemului în dicționarele explicative de referință, prin locul pe care îl ocupă în sistemul raporturilor paradigmatică, constituite de-a lungul istoriei.

Semnificatele conceptelor „salos” („netot”, „nebun”) și „moros” („prost”, „simplu”), împrumutate din limba greacă, au ieșit destul de rapid din uz, limba rusă dezvoltând propriul sistem de unități lexicale, prin care s-au fixat notele conceptuale esențiale.

Sensul conceptului care se află la baza etimonului „оуродъ” face referință la chipul unui om ce „arată, de la naștere, altfel decât ceilalți, pe acest motiv fiind respins de oameni”. Dezvoltarea ulterioară a etimonului și a derivatelor sale este legată de actualizarea unor note conceptuale ca „debilitate mentală” și „debilitate fizică”.

Începînd cu secolul al XVII-lea, prin *iurodivii* este desemnat anume „sfîntul”, cel care era nevoit să se ascundă sub masca nebunului din considerente cît se poate de cuvicioase, iar prin cuvîntul originar „урод” – persoana cu handicap înnăscut. Totuși memoria etimonului, reflectînd notele conceptuale ale debilității, handicapului, rămîne intactă pînă în prezent, drept dovadă servește discursul religios-bisericesc și contextul generat de literatura hagiografică. Astfel, în *Viața nebunului pentru Hristos Nichita*, se spune: „благодать Божія, если восхощеть, дѣйствевна и въ немощахъ” („harul lui Dumnezeu lucrează, dacă vrei, și în neputincioși”) [15, v.2, p.201]. În conștiința comună, și azi, persistă părerea că Cel de Sus îi dă deseori calicului „harul cu carul” („на худшем почиет божья благодать”), iar debilitatea fizică este percepută de popor ca semn divin.

Structura semantică complexă a conceptului studiat este relevată de cîmpul lexico-semantic, în particular de microsistemul relațiilor paradigmatică. Sinonimele numelui *iurodivii*, utilizate în perioadele antică și medievală în varianta „оуродъ” și în derivatele sale, reflectînd anumite caracteristici (comportamentale și „interne”: calitățile intelectuale, starea mentală, trăsăturile de caracter), în ciuda proceselor transformăionale din planul semantic (de regulă, enantiosemia), posedă și în prezent note conceptuale esențiale. Cuvintele cu morfemele radicale *похаб-*, *блажен-*, *буй-* se folosesc și azi în limba rusă, deși semnificația lor s-a modificat. La

etapa actuală, cuvîntul „буйный” înseamnă „smintit, periculos pentru cei din preajmă”, pe cînd lexemul “блаженный” actualizează două semnificații: fie desemnează unul din gradele de sfințenie, fie o formă de nebunie inofensivă. Cuvîntul „блажененький” înseamnă „cel care rîde ca un prost și ca un alienat”; în sfinșit, cuvîntul „похабный” înseamnă „scabros”, „indecent” și nu are nicio legătură semantică cu „nebulia”. Cuvintele evidențiate mai sus diferă ca sens, dar semnificațiile lor s-au intersectat în cuvîntul polisemantic „iurodivîi”, care, prin esența sa, trimite la o persoană care „e fie nebună, fie nu, fie liniștită, fie zbuciumat, fie sfințită, fie nerușinată, dar mai exact – e și una, și alta, și a treia împreună” [17, pp.7-8]. Purtătorii contemporani ai limbii utilizează, în calitate de sinonime ale cuvîntului *iurodivîi*, lexemele *юрод* „urît”, *блаженный* „blajin”, *блажененький* „dus pe apa Sîmbetei”, *юродивец*, *божий (христов) человек* „nebun pentru Hristos” etc.

4.3. Aspectul noțional al analizei. În dicționarele explicative moderne ale limbii ruse sînt fixate notele din zona nucleară a conceptului *iurodivîi*. Examinînd datele excerptate din literatura religioasă, conchidem că trebuie să adăugăm, la notele evidențiate mai sus („om”, „sfințit”, „persoană care duce un mod de viață ascetic”, „persoană cu capacități miraculoase”, „persoană cu devieri psihice”, „nebun” sau „care se preface nebun”, „capabil să facă gesturi prostești, stupide”, „persoană fără simț practic”), note precum: „ascet”, „persoană care respinge valorile lumești” și care „promovează valori spirituale înalte”, fapt ce determină motivarea specială a acțiunilor sale (spre „mustrea lumii”), „pribegia” și „mizeria”. Notele nucleare ale conceptului cercetat sînt interdependente, dar, în afara viziunii religioase asupra lumii și a discursului religios, nota „abateri de ordin mental” dezvoltă, de regulă, o expresie lingvistică autonomă, neutralizîndu-le pe celelalte.

Compararea specificului funcționării cuvîntului *iurodivîi* în stilul religios și în diverse tipuri ale discursului cotidian pune în evidență un volum diferit de cunoștințe despre fenomen și caracteristicile acestuia, „înscrise în semnul lingvistic”. În general, ambivalența specifică semnificatului se conservă pe durata întregii evoluții a conceptului.

4.4. Aspectul axiologic al analizei. Potențialul etic al *nebului pentru Hristos* este perceput de cultura populară și cea bisericească drept valoare absolută. *Iurodivii* este persoana care încarnează valorile afirmate de filosofia creștină: iubește oamenii, este un model de slujire spirituală, poartă cu el, indiferent ce se întâmplă, lumina adevărului, e gata să se roage și să vină mereu în apărarea oamenilor, e vraci și vindecător de suflete, s-a bucurat și se bucură mereu de un respect și de o venerație nemaiîntâlnite.

Sistemul axiologic presupune evaluare. Ambivalența de conținut a conceptului studiat se explică prin notele conceptuale motivante care se află la baza etimonului și induce spre o apreciere ambiguă, modusul acesteia fiind determinat discursiv: în discursul religios predomină aprecierile pozitive, în cel comun – aprecierile negative.

4.5. Aspectul perceptiv-imagistic al analizei.

4.5.1. Noțiunea de „tip lingvocultural” în personologia lingvistică. O varietate aparte a conceptului *nebul pentru Hristos* este tiparul lingvocultural ca reprezentare generalizată a omului, în baza unor trăsături etnice și sociale relevante, obiective, importante sub aspect social. V.I. Karasik, fondatorul teoriei tipului lingvocultural, definește conceptul astfel: „persoană tipizată, reprezentînd un anumit grup etnosocial, recunoscut prin trăsăturile specifice ale comportamentului verbal și nonverbal și prin orientarea axiologică ce rezultă din acesta” [18, p.13]. Fiind un element important al „fondului cultural popular”, tipul lingvocultural actualizează dominantele axiologice care îi determină aspectul exterior, comportamentul, modul de viață etc. și care se fixează în operele literare, în cinematografie, în dramaturgie, în mass-media, în funcție de specificul naturii sale și de „originea” sa. Tipul lingvocultural se distinge prin faptul că e recunoscut și asociativ, e emblematic (simbolic), recurent, crestomatic, memorabil, tipic, avînd o ascendență.

4.5.2. Tipul lingvocultural *iurodivii* sub aspect perceptiv-imagistic. Analiza modului particular de utilizare a denumirii tipului lingvocultural reprezentat de „nebul pentru Hristos” în discursul hagiografic permite realizarea caracterizării perceptiv-imagistice a

fenomenului studiat, în care sînt actualizate cele mai importante calități interne sau externe ce reflectă paradigma ortodoxă a valorilor.

Caracteristicile de sex ale personalității tipizate pot fi atît masculine, cît și feminine, dar tipul lingvocultural *iurodivîi* reprezintă, de regulă, un bărbat adult. Ținînd cont de faptul că tipul respectiv este orientat spre arhetipul mai curînd eroic, decît cel prozaic, ne-am putea aștepta la o deplasare a limitelor de vîrstă spre tinerețe; lucru care, de fapt, nu se întîmplă. Remarcăm, de asemenea, că apartenența socială nu are caracter fixat. Această indeterminare a notelor enumerate este semnificativă sub aspect cultural, fiind cauzată de viziunea religioasă asupra lumii, în contextul căreia canonul de ascet poate fi asumat de oricine, indiferent de origine, avere, stare socială și vîrstă (probabil, cu excepția copiilor).

Pentru tipul studiat este specifică marca particulară a aspectului exterior, care permite identificarea imediată a *nebulului pentru Hristos*, grație felului său de a fi ciudat, neobișnuit și care se exprimă, vestimentar, prin tîrsane zdrențuite, ciliciu, lanțuri, haine și încălțăminte în afara sezonului. O manifestare extremă este lipsa aspectului vestimentar și umblatul desculț.

Modelele comportamentale ale „nebulului pentru Hristos”, pe lîngă aspectul exterior, sînt percepute nu de puține ori de ceilalți ca acte și gesturi de nebun, de aceea un ascet subliniat solitar deseori ajunge ținta ironiilor și a șicanelor, pe care tot el le provoacă.

Pentru modul de viață tipic al ascetului sînt specifice cîteva particularități. Asumîndu-și canonul, *iurodivîi* renunță, conștient, la toate bunurile și valorile materiale, duce un mod de viață ascetic și, neavînd adăpost, pribegeste. Locul unde se odihnește, de regulă, este dosit de ochii lumii, și ar putea fi descris ca „inuman” (o grămadă de gunoi, ca în cazul *nebulului pentru Hristos* Andrei). Viața sa este comunicare prin rugăciune cu Dumnezeu și slujirea societății. Activitatea vizibilă a *nebulului pentru Hristos* este orientată centrifug, spre oameni, și este motivată, pe de o parte, de intenția de a lupta cu orice manifestare a păcatului, cu lucrurile „urîte lui Dumnezeu”, iar pe de altă parte, este menită să-i ajute pe creștini, care descoperă, în persoana unui *iurodivîi*, un ocrotitor și un „binecuvîntător”.

un om gata să se roage pentru iertarea păcatelor lor. „Lucrarea” lăuntrică a sfântului rămîne însă departe de ochii lumii.

Vorba *nebunului pentru Hristos* (dacă acesta și-a luat canonul tăcerii), puțin inteligibilă pentru cei din jur (sensul ei adevărat, frecvent profetic, devine clar doar în timp), nu este lipsită de retorică livrescă; conținutul său, de regulă, este legat de sfera categoriilor etico-morale și de axiologia creștinismului.

Iurodivii posedă capacități supraumane (darul vindecării, premoniției și al prorocirii), poate vedea și auzi ceea ce este ascuns de ochii și de urechile omului obișnuit; are acces la adevăruri, inclusiv la cele de ordin superior, pe care le afirmă cu tărie.

Psihologia persoanei tipizate este cristocentrică, motivată prin aspirația de a repeta Drumul Crucii, parcurs de Mîntuitor, de aici și martirajul, prevalarea eticului asupra esteticului și, respectiv, finalitatea morală a actelor.

Printre caracteristicile definiției ale *nebunului pentru Hristos* trebuie enumerate perfecțiunea spirituală, înfrînarea patimilor, lipsa orgoliului, smerenia, supunerea voinței personale voinței Celui de Sus, răbdarea, virtutea, blîndețea, lipsa de răutate.

Paradigma valorilor ortodoxiei, care a stat la baza tipului uman respectiv și care, concomitent, și-a găsit în acesta promotorul, motivează, în general, aprecierile pozitive. Pe de altă parte, aspectul exterior, modul de viață, vorbirea, comportamentul, acțiunile, ce se caracterizează prin abaterea de la normele lumești, condiționează, în general, aprecieri negative. Fără îndoială, cauza acestei ambivalențe modale este determinată nu numai de simpla nesuprapunere a viziunilor religioasă și seculară, ci și de opoziția clară dintre cele două sisteme de valori, norme și reguli.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. În mod tradițional, se consideră că una dintre trăsăturile specifice ale tipului național rus este atașamentul puternic față de tradițiile religioase. Unul din fenomenele cele mai remarcabile și mai reprezentative ale culturii ruse este *iurodstvo* „nebulia pentru Hristos” atât de aproape și atât de accesibilă omului rus. Obiectul cercetării noastre l-a constituit conceptul etnospecific *iurodivii* „nebul pentru Hristos”, construct mental care înscrie componente noționale, valorice, imagistice, verbalizate prin unități de la diferite niveluri de limbă, și care are, în cultura rusă, statutul unui „cod cultural”.

2. Specificul dezvoltării fenomenului *iurodstvo* în contextul istoric și cultural rus determină îmbogățirea conceptului cu sensuri noi culturale, naționale, individuale. Un factor obiectiv important în persistarea conceptului în sfera conceptuală rusă este transgresarea limitelor sferei religioase, fapt care motivează plasarea problemei *nebuliei pentru Hristos* în categoria celor mai importante întrebări pe care le ridică diverse discipline științifice: de la etică la psihiatria clinică. Modificarea factorilor extralingvistici și extinderea sferei de utilizare a cuvântului *iurodstvo* a condiționat, respectiv, extinderea semantică a termenului.

3. Nota noțională invariantă care se află la baza conceptului studiat, definibilă ca „non-normă”, și care comportă o componentă fizică, intelectuală, mentală, etico-morală, comportamentală etc., esența existenței și ființării umane, se întemeiază, la rîndul său, pe sensuri contrare, uneori contradictorii chiar, motivînd astfel aprecieri diferite. În viziunea religioasă asupra lumii, nota respectivă capătă, de regulă, o apreciere pozitivă, pe cînd în discursul cotidian – o apreciere negativă. Aflîndu-se la latitudinea unor postulate axiologice și principii filosofico-teologice ortodoxe, imaginea *nebulului pentru Hristos* își păstrează integritatea, asigurată de legăturile și determinările reciproce între diferite note. Imaginea privată de natura ei sacră este evaluată, în contextul unui sistem diferit de valori și finalități, de către conștiința comună, care apreciază, de regulă, „non-norma” negativ. Această situație condiționează mobilitatea extremă a notelor conceptuale în zonele nucleară și periferică, dar și determinarea discursivă a deplasării în

zona nucleară a unor sensuri conceptuale. În acest fel, în discursul comun, în prim-plan se află imaginea unui *iurodivii*, văzut ca nebun sadea, ca idiot, ca om care nu știe să-și trăiască viața. Această reprezentare permite raportarea imaginii sale la cea a unui boschetar oarecare.

4. Analiza cîmpului lexico-semantic al semnificatului conceptual sub aspect diacronic și sincron demonstră ambivalența conceptului studiat. Modurile de reprezentare a notelor conceptuale au evoluat de-a lungul istoriei, dar trăsătura reliefată mai sus (ambivalența) a rămas imuabilă. Enantiosema, prin care se verbalizează diferite note conceptuale, este legată de esența paradoxală a fenomenului însuși. Forma internă transparentă a numelui prin care este desemnat conceptul creează, de asemenea, „condiții favorabile” pentru aprecieri opuse, asociații, conotații.

5. Examinarea sensurilor determinate contextual arată că, în perspectivă istorică, structura noțional-semantică a conceptului se deplasează din zona inițială a conjuncțiilor (*și sfînt, și nebun*) spre zona disjuncțiilor (*sau sfînt, sau nebun*). Actualmente, procesul de secularizare a fenomenului, legat, la origine, de mediul religios bisericesc, este încheiat. *Iurodstvo* intră însă într-o nouă etapă de venerație. Persistarea conceptului studiat în discursul cotidian, spre deosebire de cel religios bisericesc, se caracterizează prin difuziunea sensurilor conceptuale, însăși noțiunea *iurodivii* avînd un spectru semantic extrem de larg.

Prin cercetarea realizată, am soluționat o problemă științifică importantă: am fundamentat și am confirmat, teoretic și metodologic, legitățile generale de constituire și formare a conceptelor, ca proces cognitiv și discursiv-reflexiv complex ce reflectă interconexiunea limbă – gîndire, limbă – conștiință. Analizînd sub diverse aspecte și descriind conceptul lingvocultural *iurodivii* în calitatea lui de construct mental, am generalizat și am sistematizat notele conceptuale; de asemenea, în baza corelării acestor note cu cele mai frecvente derivate ale semnificatului conceptual, cu relațiile sale paradigmatică și sintagmatică, am precizat conținutul conceptului și am relevat modul original de realizare a acestuia în discursuri ce aparțin unor stiluri funcționale și unor modalități de comunicare literar-artistice diferite.

Studiul efectuat și rezultatele obținute ne permit să formulăm următoarele **recomandări**:

1. În perspectivă, cercetarea conceptului lingvocultural *iurodivii* „nebun pentru Hristos” și a realizării lui particulare în imaginea lingvistică rusă a lumii poate fi continuată prin analiza sincronică și diacronică și prin descrierea corelației dintre unitățile lingvistice și structurile conceptuale care rețin în conștiința poporului rus cunoștințele și reprezentările despre fenomenul *iurodivii* (concept integrat unor macroconcepte opuse: *sfințenia* și *marginalitatea*; înscris, prin urmare, în limitele unor câmpuri semantice opuse).

2. O altă direcție de cercetare o poate constitui studiul modului original de reflectare a conceptului *iurodivii*, a încărcăturii sale imagistico-semantice nu doar în unele texte literare, în idiostilurile diferitor prozatori și poeți, ci și în artele vizuale (iconografie, pictură: V. Surikov, *Boieroaica Morozova*, P. Svedomski, *Nebunul pentru Hristos*, S. Kirillov, *Vasile Blajinul (Rugăciunea)* ș.a.), muzică (de exemplu, opera lui M. Musorgski *Boris Godunov*), cinematografie (*Insula și Țarul* de P. Lunghin, *Copacul doriinței* și *Căința* de T. Abuladze, *Călăuza* de A. Tarkovski ș.a.). Analiza comparată și descrierea conceptului *iurodivii*, exprimat prin mijloacele verbale și nonverbale, va contribui la relevarea particularităților invariante și individual-auctoriale în construirea câmpului interpretativ al fenomenului axiologic respectiv, care reflectă specificul național al conștiinței culturale a omului rus.

3. Metoda analizei lingvoculturologice, pe care am aplicat-o în studiul conceptului, ar putea fi folosită atât la fundamentarea teoretică a ideilor didacticii comunicative contemporane și a abordării personalizate a procesului de predare-învățare, cât și la elaborarea exercițiilor practice pentru elevi și studenți, orientându-l pe profesorul-filolog spre o abordare în care cuvântul este conceput ca un instrument al gândirii ce cumulează sensuri culturale.

BIBLIOGRAFIA

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Москва: Языки русской культуры, 1995. 472 с.
2. Башуцкий А. Убогие. В: Домашняя беседа для народного чтения. Выпуск 21 (от 23 мая), 1859, с. 195 – 202.
3. Белов А. Христа ради юродивые. В: Наука и религия. Москва, 1984, №6, с. 31 – 45.
4. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова. В: Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание. Воронеж, 2001, с. 25 – 45.
5. Будовниц И. У. Юродивые древней Руси. В: Вопросы истории религии и атеизма. Сборник статей. Москва, 1964, с. 170 – 195.
6. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Москва: Языки русской культуры, 1999. 780 с.
7. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажи России и Франции XIX века. Волгоград: Перемена, 2007. 307 с.
8. Долгов В. Г. Детерминологизация номинанта концепта юродивый в русской языковой картине мира. В: Limbaj și context. Revistă internațională de lingvistică, semiotică și știința literară, 2012, vol. 2, с. 89-98.
9. Долгов В. Г. Концепт юродивый в историко-этимологическом аспекте. В: Актуальные проблемы лингвистики и лингводидактики в контексте современных подходов. Материалы конференции. Кормат, 2011, с. 69 – 72.
10. Долгов В. Г. Лексикографическая реализация концепта юродивый. В: Revista de științe socioumane, № 1(23). Chișinău, 2013, с. 139 – 144.
11. Долгов В. Г. Некоторые аспекты этимологии и семантики слова «юродивый». В: Интерпретация текста: лингвистический, литературоведческий и методический аспекты: материалы III междунар. научн. конф. Чита, 2010, с. 277 – 278.
12. Долгов В. Г. Про деякі аспекти лексико-поняттєвого змісту концепту юродивий в російській та українській мовах. В: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих науковців «Наука, освіта, суспільство очима молодих». Частина 2. Рівне, 2012, с. 107 – 109.
13. Долгов В. Г. Феномен юродства как часть духовной культуры русского народа в художественной рецепции Л. Улицкой (на материале пьесы «Семеро святых из деревни Брюхо»). В: Promovarea valorilor nationale prin limba, literatura și istorie, Chișinău, 2012, с. 41 – 48.

14. Долгов В. Г. Юродство и духовные искания древности. В: *Studia universitatis. Revista științifică. Seria: științe umane*. Chișinău, 2007, nr. 4(14), с. 99 – 103.
15. Жития святых по изложению святителя Дмитрия, митрополита Ростовского: в 12 т. Барнаул: Издательство преподобного Максима Исповедника, 2003 – 2004.
16. Иеромонах Алексей (Кузнецов). Юродство и столпничество. Религиозно-психологическое, моральное и социальное исследование. Санкт – Петербург, 1913. 414 с.
17. Иванов С. А. Византийское юродство. Москва: Международные отношения, 1994. 236 с.
18. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
19. Ковалевский И. Подвиг юродства. Издание исправленное и дополненное. Москва, 2000. 381 с.
20. Колесов В. В. Язык и ментальность. Санкт – Петербург: Петербургское востоковедение, 2004. 240 с.
21. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва: Наука, 1990. 103 с.
22. Клибанов А. И. Юродство как феномен русской средневековой культуры. В: *Диспут*, 1992, №1, с. 46 – 63.
23. Купченко Е. Семантическая многоплановость лексемы оумь в агиографическом тексте (на материале древнерусского перевода «Жития Андрея Юродивого»). В: *Сборник научных работ Лінгвістичні студії*. Донецк: ДонНУ, 2010, вып. 21, с. 304 – 307.
24. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. В: *Русская словесность. От теории словесности к культуре текста: антология*. Москва, 1997, с. 280 – 287.
25. Лихачев Д. С., Панченко А. М., Понырко Н. В. *Смех в Древней Руси*. Ленинград: Наука, 1984. 295 с.
26. Лотман Ю. М., Успенский Б. А. Новые аспекты изучения культуры Древней Руси. В: *Вопросы литературы*, 1977, № 3, с. 152 – 157.
27. Маслий Е. В. Представления о юродстве в обыденном дискурсе (по данным лингвистического эксперимента). В: *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Серія Филологія*. Харьков, 2012, вып. 65, № 1014, с. 98 – 102.

28. Маслий Е. В. Современные значения слова юродивый в содержании концепта «юрродство». В: Вісник ЛНПУ ім. Тараса Шевченка: Філологічні науки. Луганск, 2007, №11 (128), с. 48 – 54.
29. Маслий Е. В. Ценностная составляющая концепта «юрродство» как самобытного феномена русской культуры. В: Ученые записки ТНУ им. Вернадского В. И. Серия: Филология. Симферополь, 2007, №1, с. 354 – 360.
30. Никитина С. Е. Тезаурус по теоретической и прикладной лингвистике. Москва: Наука, 1978. 370 с.
31. Пименова М. В. Методология концептуальных исследований. В: Антология концептов. Волгоград, 2005, т. 1, с. 15 – 20.
32. Пименова М. В. О некоторых способах концептуализации внутреннего человека (на примере когнитивной модели «сердце - > контейнер»). В: Язык и миф. Этнокультура. Кемерово, 2003, с. 160-164.
33. Попова З. Д., Стенин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж, 2003. 191 с.
34. Попова З. Д., Стернин И. А. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. В: Антология концептов. Кемерово, 2005, т. 1, с. 7 – 10.
35. Прыжов И. Г. Двадцать шесть московских пророков, юродивых, дур и дураков. В: Нищие и юродивые на Руси. Санкт – Петербург: Авалонь, Азбука-классика, 2008. 256 с.
36. Ростова Н. Человек обратной перспективы (Опыт философского осмысления феномена юродства Христа ради), Москва: МГИУ, 2008. 140 с.
37. Рябинин Ю. В. Русское юродство. Москва: РИПОЛ классик, 2007. 382 с.
38. Сладкопевцев. П. О святых юродивых Христа ради. В: Духовная беседа, Санкт-Петербург, 1860, № 30 – 33, т. 10, с. 360 – 429.
39. Слышкин Г. Г. Культурные концепты и метаконцепты. Диссертация д-ра филол. наук. Волгоград, 2004. 323 с.
40. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
41. Федотов Г. П. Святые Древней Руси. Париж, 1931. Переиздана. Москва: АСТ, 2003. 704 с.

ADNOTARE

Dolgov Veaceslav. *Conceptul lingvocultural «юродивый» în imaginea lingvală a lumii din limba rusă.* Teză de doctor în filologie. Bălți, 2015.

Domeniul de studiu: științe umanistice (limba rusă); studiu conceptologic lingvoculturologic.

Cuvintele și expresiile-cheie: conceptul *iurodivii*; imaginea lingvistică rusă a lumii; tipul lingvocultural; aspectul etnologic al conceptului; aspectul istorico-etimologic al conceptului; aspectul noțional al conceptului; aspectul axiologic al conceptului; aspectul perceptiv-imagistic; sincronie; diacronie; discurs.

Publicații la tema tezei: 22 lucrări științifice.

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, 191 de surse bibliografice, 121 de pagini text de bază.

Scopul cercetării: precizarea conceptului *iurodivii* și reliefaarea specificității lui funcționale în imaginea lingvistică rusă a lumii, determinată de factori lingvistici și extralingvistici.

Obiectivele: descrierea factorilor extralingvistici care au contribuit la apariția și evoluția acestui fenomen; evidențierea indiciilor motivaționali și conceptuali care constituie zona nucleară a conceptului *iurodivii*; studierea componentei lui axiologice; analiza aspectului perceptiv-imagistic al realizării tipului cultural *iurodivii* în baza materialului furnizat de discursul hagiografic, etc.

Noutatea științifică și originalitatea cercetării este determinată de încercarea de a analiza, sub mai multe aspecte, dar și de a descrie specificul național al manifestărilor conceptuale, valorice și perceptiv-imagistice ale noțiunii *iurodivii*, particularitățile realizării sale lingvistice în discursuri diferite.

Problema științifică pe care am soluționat-o în teză constă în: generalizarea și sistematizarea notelor conceptuale prin analiza multiaspectuală a fenomenului și prin descrierea conceptului lingvocultural *iurodivii*; precizarea conținutului conceptului cercetat; relevarea realizării sale specifice în discursuri ce aparțin unor stiluri funcționale și modalități de comunicare literar-artistice (genuri) diferite.

Semnificația teoretică a lucrării rezidă în posibilitatea de a aplica rezultatele cercetării în descrierea altor concepte, integrate hiperconceptului *sfînt*.

Valoarea aplicativă rezidă în posibilitatea de a utiliza datele prezentate în lucrare în procesul de elaborare a unor cursuri.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat în cadrul unor cursuri obligatorii și opționale; rezultatele cercetării au fost aprobate la conferințe științifice internaționale și naționale.

ANNOTATION

Dolgov Vyacheslav. *Linguistic-cultural concept «юродивый» in Russian language picture of the world.* Thesis for the degree of Doctor of philological sciences. Balti, 2015.

Area of research: Humanitarian sciences (russian language); the work is done in line with cognitive and conceptual studies.

Key words and phrases: concept «юродивый»; Russian language picture of the world; linguistic-cultural type of «юродивый»; ethnological aspect of the concept; historical and etymological aspect of the concept; concepts aspect of the concept; value aspect of the concept; perceptually-shaped aspect of facial features; synchrony; diachrony; discourse.

Publications on the topic of the thesis: 22 scientific works.

Structure: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 191 names, 121 pages of main text.

Objective: to clarify the content of the concept of the Fool and identification of it's functioning in the Russian language picture of the world.

Goals: to describe extra linguistic factors of formation and development of the phenomenon of the Fool; to identify motivational and conceptual features that make the content of the nuclear zone whacky concept; to describe the axiological component concept the Fool; to describe an axiological component of whacky concept; to explore aspects of the content of the peripheral area of the test concept; to analyze perceptual-shaped aspect of the implementation of the Fool character on the material of hagiographic discourse.

Scientific novelty: the study attempted to comprehensive multidimensional analysis and description of the national specificity of conceptual, value and perceptual-shaped signs «юродивый» concept, characteristics of its linguistic realizations in different discourses.

The scientific problem solved in the study is a generalization and systematization of signs whacky concept, clarification of its content and the originality of the language implementation in various discourses.

Theoretical significance is determined by the possibility of using the results obtained while describing of other concepts, united by hyperconcept *saint*.

The practical significance lies in the fact that the materials of this work can be used in the development of general and specific courses, individual lectures on the specifics of the language as the objectification of the test the concept and features of its realization in Russian writers penmanship.

Implementation of scientific results accomplished in scientific publications and teaching activities.

АННОТАЦИЯ

Вячеслав Долгов. *Лингвокультурный концепт юродивый в русской языковой картине мира*. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. Бельцы, 2015

Область исследования: гуманитарные науки (русский язык); работа выполнена в русле лингвокультурологических концептологических исследований.

Ключевые слова и выражения: концепт *юродивый*; русская языковая картина мира; лингвокультурный типаж *юродивый*; этнологический аспект концепта; историко-этимологический аспект концепта; понятийный аспект концепта; ценностный аспект концепта; перцептивно-образный аспект типажа; синхрония; диахрония; дискурс.

Публикации по теме диссертации: 22 научные работы.

Структура работы: введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиографии - 191 источник, 121 страница основного текста.

Научная новизна состоит в попытке комплексного многоаспектного анализа и описания национальной специфики понятийных, ценностных и перцептивно-образных признаков концепта *юродивый*, особенностей его языковой реализации в различных дискурсах.

Цель работы: уточнение содержания концепта *юродивый* и выявление своеобразия его функционирования в русской языковой картине мира. **Задачи исследования:** описать экстралингвистические факторы становления и развития феномена юродства; выявить мотивирующие и понятийные признаки, составляющие содержание ядерной и периферийной зоны концепта *юродивый*; описать аксиологический компонент концепта *юродивый*; проанализировать перцептивно-образный аспект реализации лингвокультурного типажа *юродивый* на материале агиографического дискурса.

Научная проблема, решенная в исследовании, состоит в обобщении и систематизации признаков концепта *юродивый*, уточнении его содержания и выявлении своеобразия языковой реализации в различных дискурсах.

Теоретическая значимость определяется возможностью использования полученных результатов в процессе описания иных концептов, объединяемых гиперконцептом *святий*.

Прикладное значение заключается в том, что материалы настоящей работы могут быть использованы в процессе разработки общих и специальных курсов, отдельных лекций, посвященных как специфике языковой объективации исследуемого концепта, так и особенностям его реализации в идиостилиях русских писателей.

Внедрение научных результатов осуществлено в научных публикациях и в преподавательской деятельности.

DOLGOV VEACESLAV

**CONCEPTUL LINGVOCULTURAL «ЮРОДИВЫЙ» ÎN
IMAGINEA LINGVALĂ A LUMII DIN LIMBA RUSĂ**

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 16.12.2015
Hîrtie ofset. Tipar ofset
Coli de tipar: 1, 63

Formatul hîrtiei 60X84 1/16
Tiraj: 20 ex.
Comanda nr. 247

Tipografia Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

str. Pușkin, 38, Bălți, MD 3100.